

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 4, Sayı: 11, Haziran 2017, s. 276-287

Volkan GÖKCE¹

GELENEKTEN GELECEĞE TÜRK KÜLTÜRÜNÜN BİRLEŞTİRİCİ YAPITAŞI: AHİLİK

Özet

Makalede, 1000 yıldan fazla geçmişe sahip, kökeni içinde bulunduğumuz Orta Asya coğrafyasına dayanan ve Türk kültürüne *içkin* olan Ahilik geleneğinin; Türk kültürünün korunup gelecek kuşaklara aktarılmasında yapıtaşı niteliğinde olduğu savunulmaktadır. Ahlaki, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, hatta askeri yapılanmayı ve fiziki çevreyi biçimlendiren ahilik geleneğimiz, kültürel kökenimiz; günümüzde toplumsal yapı içerisinde yeterince yaşatılamamaktadır. Avrupa merkezli mevcut uygarlık anlayışı; ekonomiyi merkeze almakta, farklılıkları toplumdan ve mekandan dışlamakta, bireysel kimlik oluşturmayı hedeflemektedir. Türk Dünyasının örf ve adetlerini yansıtan ahilik; insanı merkeze alan, farklılıkların ahengini, birliği, dayanışmayı, yardımlaşmayı ve adaleti esas alan yapısıyla, mekan düzenlemesiyle, Türk kimlik ve kültürümüze özgüdür. Orta Asya anayurdumuzdan göçle birlikte Anadolu'ya taşınıp İslami değerlerle kaynaştırılarak kurumsallaştırılan ve kültürel bir değer olarak genlerimizde yer alan ahiliği; Türk kültürünün birleştirici yapıtaşı olarak, sosyal hayattan ekonomiye, ticaretten sanayileşmeye, eğitimden turizme, mimarlıktan şehirciliğe kadar her alanda geleceğe taşınmanın varlık görevimiz olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Türk kültürü, sosyalleşme, mekansal düzenleme

UNIFYING BUILDING BLOCK OF TURKISH CULTURE FROM TRADITION TO FUTURE: AKHISM

Abstract

In this article, it is argued that Akhism tradition which dates back to 1000 years ago and is rooted in the geography of the Middle East and *inherent* to Turkish

¹Doktora Öğrencisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme A.B.D.,
volkangokce@outlook.com

culture has the role of building block in preserving cultures of Turkish, transferring them to the next generations and securing their unity. Our akhism tradition, our cultural root, which has shaped moral, economic, social, cultural, political and even military structure and physical environment, is ignored in today's social structure. The existing Eurocentric understanding of civilization considers economy as central, excludes differences from the society and the space, aims at creating an individual identity. Akhism, reflecting manners and customs of the Turkish World, is peculiar to our Turkish identity and culture with its structure and spatial organization which considers man as central and is based on the harmony of differences, unity, solidarity, cooperation and justice. Akhism, having moved into Anatolia with migration from our Central Asia homeland, have become part of our genetic inheritance as a cultural value through being integrated with Islamic values and being institutionalized. It is stated that it is our existential task to carry akhism, as a unifying building block of Turkish culture, to future in areas such as from social life to economy, trade to industrialization, education to tourism and also architecture to urbanism, etc.

Keywords: Akhism, Turkish culture, socialization, spatial organization

GİRİŞ

Yaklaşık 7. - 8. yüzyıllarda Orta Asya kültür havzamızda ortaya çıkarak 13. yüzyılda Anadolu'da Türk örf ve adetleri ile İslam inancının bütünleşmesiyle kurumsallaşan Ahilik, madde ile maneviyatın uyumlu birleşimine dayanan ve insan odaklı bir düşünce sistemi ve yaşam biçimidir. Ahilik toplum hayatını ve mekanı; dayanışmayı, yardımlaşmayı, birlik anlayışını, adaleti, demokrasiyi, ihtiyaca göre üretimi, doğaya, farklılıklara ve emeğe saygıyı, insanın dünya ve ahret mutluluğunu, hayat boyu eğitimi, kişisel çıkarın aksine toplum yararını ve toplumun huzurunu esas alarak biçimlendirmiştir. Türk toplumunun birleştirici yapı taşı olan ve genlerimizde yaklaşık 10 asırlık birikimi bulunan bu gelenek; 17. yüzyıldan itibaren ekonomiyi ve kişisel çıkarı merkeze alan, felsefeyi, yerel kültürü ve ahlaki dışlayan Batı düşünce sistemi ve yaşam biçiminin dünyada etkinleşmesiyle, yadsınmaya ve erozyona uğramaya başlamıştır. Oysa ki Batı'dan aktarılan çoğu yöntem ve modelin, tarihimizde üretilmiş ve uygulanmış modellerden esinlendiği ve hatta bire bir kopyalandığı, konuyla ilgili yetersiz de olsa yapılan karşılaştırma çalışmalarıyla ortaya konulmaktadır.

Makalede; ahiliğin felsefesi, işleyişi, sosyalleşme süreci ve mekana yansımaları açıklanarak, ağırlıklı batı merkezli mevcut toplumsal – ideolojik yapının düşünce sistemi ve yaşam biçimi bakımından ahiliğe zıtlıklar teşkil ettiği ortaya konulmaktadır. Varlığımızın devamlılığı için rotamızı Batı yerine, kültürel kökenlerimize çevirmemiz gerekliliği düşünülmektedir.

1. Ahilik Geleneği ve İşleyişi

Ahi kelimesi, Divan-i Lügat-it Türk ve Kutadgu Bilig gibi eski Türkçe metinlerde *eli açık, cömert, yiğit*, Arapça'da *kardeş* anlamına gelmektedir. Kökeni Orta Asya'ya dayanan ahilik; Türk örf ve adetleri ile İslam inancını kaynaştıran, Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlak alanında gelişmelerini sağlayan bir düşünce sistemi ve yaşam tarzıdır. Yapılan araştırmalar, Maverünnehir ve Türkistan'daki şehirli Türk halkının dayanışma ve yardımlaşma içerisinde el sanatlarında gelişmiş olduğunu, ticari ortaklıklar kurduğunu, çek kullandığını ve ipek kumaş parçalarını damgalayıp *akça* adıyla para olarak kullandığını

kayıtlanan belgelere dayanarak, ahiliğin geçmişinin 7. ve 8. yüzyıla kadar indiğini ortaya koymuştur (Erarı, 1999; Ekinci, 2001; Özen, 2004; Karatop vd. 2011). Moğol saldırısı sonrası Anadolu'ya göç eden bu tüccar ve esnaf Türk halkı, Anadolu şehirlerinde sanat ve ticareti elinde bulunduran Bizans esnaf ve sanatkarları karşısında ayakta durabilmek, onlarla rekabet edebilmek, aralarında dayanışma sağlamak, sanat ve ticaret ahlakını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik açıdan güçlendirmek, muhtaç ve yoksullara yardımcı olmak, ülkenin savunmasına katkıda bulunmak, edebiyat, müzik vb. ile gelenek ve göreneklerin milli heyecan ve şuur içerisinde yaşatılmasını sağlamak için 13. yüzyılda Ahi Evran önderliğinde kurumsallaşarak Ahi birliklerini oluşturmuşlardır (Bayram, 1991; Gülerman vd. 1993; Ekinci, 2001). Ahi Evran, Ahi örgütünün ilkelerini geliştiren ve Anadolu'nun her yanında örgütlenmesini sağlayan ve liderliğini yapan kişidir. Anadolu'daki Fütüvvet Teşkilatı'na mensup şeyhlerin lideri olan Türk asıllı Şeyh Evhadü'd-Din el-Kirmanî; Ahi Evran'ın hocası ve kayınpederidir (Bayram, 1991: 28). İslami ilimler, felsefe, iktisat, işletme, siyaset, tıp ve sosyoloji gibi bilim dallarında geniş bilgiye sahip olan Ahi Evran (Bayram, 1991), ahiliğin temelini oluşturan ilk tasavvuf terbiyeyi Ahmet Yesevî'den almıştır (Şimşek, 2002). İlgili yazın; ahilik teşkilatının Bizans loncalarının ve İslam fütüvvetçiliğinin bir kopyası ya da gelişmiş hali olup olmadığı iddialarına karşılaştırmalı örnekler vererek, bu teşkilatın kuruluşunda anılan teşkilatlardan yararlandığını ancak İslam ahlakı ve Türk geleneklerine göre geliştirilmiş özgün, orijinal bir yapılanma olduğunu ortaya koymaktadır (Güllülü, 1992; Ekinci, 2001; Şimşek, 2002; Köksal, 2007). Ahi Birliklerinin kültür mirasının bir diğerk halkasını Kutadgu Bilig ve Divan-i Lügat-it Türk oluşturmuştur. Ahilik, zamanın ve toplumun gereklerine ve gerçeklerine uygun olduğu için sağlam bir yapı kazanarak 20. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Anadolu'da Selçuklular devrinde kurumsallaşan, Osmanlı devletinin kurulmasında ve yükselmesinde önemli fonksiyonu olan "ahiliğin amaçları; insanları hem ahlaken, hem de mesleki yönden eğiterek üretici ve topluma yararlı bir duruma getirmek; inançlı, ahlaklı, şuurlu ve üretici bir toplum oluşturmak; insanlar arasında karşılıklı anlayış, güven ve rıza duygularıyla iş bölümü ve işbirliği kurarak toplumda sosyal ve ekonomik dengeyi sağlamaktır" (Köksal, 2007: 24). Yerleşme birimlerinde her sanat kolu için ayrı birlikler kurulmuştur. Yeterli sayıda esnaf ve sanatkarın bulunmadığı yerleşme merkezlerinde ise birbirine yakın meslekten kişiler bir araya gelirlerdi. Daha küçük yerlerde de bu meslekten kişiler tek birlik çatısı altında toplanırdı. Ülke sınırları içinde yer alan bütün birlikler, Kırşehir'de bulunan Ahi Evran Zaviyesi'ne bağlıydılar (Gülerman vd. 1993). Ahi birlikleri, başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkmış, gelişerek bütün esnafı ve üye olmak isteyen herkesi bünyesinde toplayan çok yönlü sosyal bir kuruluş haline gelmiştir (Gülerman vd. 1993). Ahilik teşkilatı, Anadolu'nun hemen hemen her şehir, kasaba ve hatta büyük köylerine kadar yaygınlaşmıştır (Şeker, 1993). İmece usulü köy işlerinin yürütülmesi, köylerin yapılanması, köylerde çeşitli sanat kollarının yaşatılması ile yönetim usul ve erkânının teşekkülünde ve sürdürülmesinde ahiliğin önemli katkıları olmuştur (Bayram, 1991).

Ahi birlikleri, halkın gönüllülüğüne dayanan hükümet dışı bir teşkilat, bugünkü anlamda bir sivil toplum kuruluşudur. Ahi birliklerinin üye yapısı, yönetim biçimi ve mali ve sosyal kurumları, demokrasi ve dayanışma anlayışını yansıtmaktadır. Ahi birliklerinde *dahililer* ve *hariciler* olmak üzere iki tip üye bulunurdu. Bilfiil çalışan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar teşkilatın *dahili* üyelerini meydana getirirdi. Teşkilatın üyesi iken herhangi bir sebeple fiilen çalışamayacak duruma gelenlere ise *harici* üyeler denirdi. Emekliler, güçsüzler, sakatlar ve

hastalardan oluşan bu üye grubuna sahip çıkmıştır (Ekinci, 2001: 72). Ahi birlikleri bir başkan ile beş kişilik yönetim kurulu tarafından yönetilirdi ve teşkilatta alt kademededen en üst kademeye (yamaklıktan ahi babalığa) doğru bir hiyerarşi vardı. Ehliyet ve liyakat çok önemliydi. Ahi birliklerinin yönetim yapısının sınıflaşmaması, sömürgeci faaliyetlerin ve sınıf mücadelelerinin görülmemesi, dayanışma anlayışından kaynaklanmıştır (Ekinci, 2001; Tabakoğlu). Ahi birliklerinin en yetkili üst organı olan büyük meclis, bir yerleşme birimindeki bütün esnaf şeyhlerinin toplanmasıyla oluşur ve yönetimde görev alanlar seçimle iş başına gelirlerdi. İçinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli değerlerinden olan yerel yönetimde katılımcı demokrasi anlayışının gelişmiş bir örneğiydi. Her ahi birliğinin *orta sandığı*, *esnaf vakfı*, *esnaf kesesi* veya *esnaf sandığı* denilen karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvenlik sandığı vardı. Esnafın bağışları, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselen işin ustalarınca verilen paralar ile haftada veya ayda bir esnafın mali gücüne göre toplanan paralar, sandığın gelirini oluşturmaktaydı. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkarın kazancı, şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir ve sermaye bu sandıkta toplanmaktaydı. Bu sermayeyle herkese dağıtılacak şekilde alet ve hammadde alınmakta, tezgahlar kurulmakta, fertler teşebbüs için cesaretlendirilmekte ve ihtiyacı olanlara yardım edilmekteydi (Gülerman vd. 1993; Öztürk, 2002). Evlenme, doğum, hastalık, sakatlık, işsizlik ve ölüm gibi durumlarda üyelerine ve bunların aile bireylerine aynı ve nakdi yardımlarda bulunulmaktaydı. Böylece teşkilat, üyelerine sosyal güvenlik sağlar ve onları tefecilerden korurdu (Gülerman vd. 1993; Ekinci, 2001). Orta sandıkları ayrıca, çağdaş anlamdaki kooperatifçiliğin temelini oluşturmaktadır (Erarı, 1999). Kooperatifçiliğin demokratik idare, işbirliği, dayanışma, karşılıklı yardımlaşma, üyelere sosyal yardım götürme ve sermayeden çok insana önem verme prensipleri, ahi birliklerinde mevcuttur. Kooperatifçiliğin ilk kurucularından olan Michael Sondown, Orta Anadolu el dokumacılığını öğrenmek ve İngiltere tekstil endüstrisine aktarabilmek için Türkiye'ye gönderilmişti. Sondown'un ahiliğin yaygın olduğu Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde yörelerinde 1828 ile 1831 yılları arasında çalıştığı ve gözlemlerini İngiltere'ye yazılı olarak aktardığı konusunda bilgiler vardır (Ekinci, 2001: 114-115). Bu da Batı'nın ahilikten fazlasıyla esinlendiğine güzel bir örnektir. Modern sendikacılık üzerinde ahiliğin etkilerinin en çarpıcı örneğinin Federal Almanya'daki sendikal modelde görüldüğünü ileri süren Alman Profesör Frans Taeschner, Türkiye'de Ahilik konusunda yaptığı araştırmalarda ahilik - sendikacılık ilişkisi üzerinde durmuş ve Alman sendikacılık felsefesi ve yönetim şeklinde ahiliğin büyük ölçüde etkisi olduğunu ifade etmiştir (Gülerman vd. 1993: 9). Öte yandan, 20. yüzyılda işletmelerin yönetim felsefesi olarak gündeme gelen toplam kalite yönetimi; ilkeleri itibarıyla geçmişte ahilikte uygulanmıştır. Paydaş memnuniyeti, sürdürülebilir eğitim ve gelişme, ekip çalışması (imece), sıfır hata, çevre farkındalığı, toplum huzuru vb. ilkeler açısından ahiliğe çok benzeyen (Şimşek, 2002; Karatop vd. 2011) bu Batı modelini örnek almak yerine, kültürümüze özgü ahilik modelini rehber edinmek daha anlamlıdır.

Ahi birlikleri, siyasi ve askeri, ekonomik, sosyal ve eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ahiler, iç karışıklıklar ve sınır bölgelerindeki ayaklanmalarda devletin asayişini koruma işinde önemli vazife görmüştür (Ekinci, 2001: 97). Ahlak kuralları, ahilerin siyasi amaçlarla toplumun huzurunu bozacak hareketlere girişmelerine engel olmuştur. Ahilikte devlete bağlılık esastır; devlet, millet ve vatan aleyhine en ufak bir eylem olmamıştır. Osmanlı devletinin gerekli görmesi halinde, ahi birlikleri yeterli sayıda üyesini (kasap, ekmekçi, bakkal, berber, saracı, demirci, arabacı, nalbant, aşçı gibi) ordunun ihtiyacı olan mal ve hizmetleri üretmek üzere

sefere gönderirdi. Ayrıca Osmanlılar sefer sırasında ordunun ihtiyacı olan malzemeleri, uğradıkları şehir ve kasabaların ahi birliklerinden temin ederlerdi (Tabakoğlu).

Ahilik, *insan için ekonomi* anlayışını uygulamıştır ve ekonomi amaç değil araç olmuştur. Para kazanmanın amacı sadece mal, servet ve kazanç elde etmek değil, başkalarına muhtaç olmadan yaşamak veya başkalarına yardım etmek olmuştur (Köksal, 2007). Bu nedenle ahilik; insanların kendi emekleri ile geçinebilecekleri ve kimseye muhtaç olmayacakları bir işi, özellikle bir sanatı olmasını ahlak kuralı haline getirmiştir. Ahi teşkilatı üyeleri, yeteneklerine göre sadece bir işte çalışırlardı, iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı. Esnafın çalışma alanlarının belirlenmesi, haksız rekabeti ve işsizliği önlemekteydi. İhtiyaç kadar üretim fikri hakimdi ve israftan kaçınmak esastı. Fiyat düşürerek veya daha kalitesiz malzeme kullanılarak rekabet yapılamazdı. Helal kazanç ve dürüst ticaret esastı. Çalışma, ibadet olarak algılanırdı. Ahi birliklerinde kurulan denetim ve ceza sistemiyle üyelerin meslek ahlakına uygun tutum ve davranış içinde bulunup bulunmadıkları, teşkilat idarecileri tarafından sıkı bir şekilde denetlenir, kurallara aykırı hareket edenler cezalandırılırdı. Aralarında kurdukları güçlü bir oto-kontrol ile standart, sağlam, hilesiz ve ucuz mal üretilip satarlardı. Zaman zaman üretim sınırlamaları getirilerek emeğin değerini bulması sağlanırken, geliştirilen narh sistemi ve standartlaşma ile de tüketicinin korunması sağlanmıştır (Şimşek, 2002). Tüketicinin temel ihtiyaçları olan birçok ürün, aracı kullanılmadan doğrudan üretim yapan işyerinde pazarlanmıştır. Kısaca, daha fazla kazanma, spekülasyon, rekabet, sınıflaşma, emek-sermaye çelişkisi, sömürü anlayışı yerine işbölümü, sosyal yardım ve dayanışma, emek-sermaye işbirliği ve hizmet anlayışı gözetilmiştir.

2. Ahilikte Sosyalleşme Süreci

Ahilikte sosyalleşme sürecinin temelini oluşturan sosyal ve eğitsel faaliyetler, toplumun tutum ve davranışlarının şekillenmesinde önemli katkılar sağlamıştır. İşyerlerinin (dükkan ve atölyelerin) yanı sıra hem misafirlerin ağırlandığı hem de her türlü eğitimin verildiği şehirlerdeki zaviyeler ve köylerdeki yaren odaları, ahiliğin sosyalleşme mekanları olarak işlev görmüşlerdir. Buralarda eski Türk destanları (Manas Destanı, Bilge Kağan Destanı), Yenisey ve Orhun kitabeleri, Kutadgu Bilig, Dede Korkut Hikayeleri, Ahi Evran'ın kitapları ve Ahiliğin ahlak nizamnamesi olarak bilinen fütüvvetname kitapları okutulmuştur. Öğretmenler, iş sahibi ustalar, yüksek öğrenim gören alimler, kadılar, hatipler ve yüksek devlet adamları gelip ders vermiştir (Demir, 2001; Köksal, 2007).

Binlerce yıldır süregelen Türk Kültürünü, İslam'ın ahlak kaidelerini, İbn-i Sina ve Farabi'nin felsefelerini, Hoca Ahmet Yesevi, Ahi Evran, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre'nin tasavvuf düşüncelerini bir potada eriten Ahilik düşünce sisteminde insan, sistemin merkezindedir ve her şey onun dünya ve ahret mutluluğu esas alınarak şekillenmiştir. Ahilik, madde ile maneviyatın uyumlu birleşimidir. Ahilik insanı bir bütün olarak ele almakta ve onu bütün yönleriyle birlikte geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle ahilik, insanın sadece uhrevi hayatını değil; ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını kapsayacak biçimde dünyevi hayatını da düzenlemektedir. Eğitim belli bir noktada tamamlanan değil, hayat boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır. Teori ve uygulama bir arada verilerek iş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi, el ve beyin birlikteliği sağlanmıştır. Sistem, ahilik prensiplerine uymayı kabul eden herkese açık olmuş ve eğitimden herkes ücretsiz faydalanmıştır. Eğitim en geç 10 yaşından itibaren, yamaklık dönemiyle, çocukların sanat öğrenmek amacıyla usta yanına verilmesiyle başlamaktadır (Ekinci, 2001; Şanal vd. 2007).

Ahilikteki ahlak ve görgü kuralları, İslam dini ve Türk örf ve adetlerinin eseridir. Ahilik; cömertlik, alçak gönüllülük, misafirperverlik, sofrası açık olma, merhamet, bencil olmama, doğruluk gibi açık/içte ait emirleri ile hırstan, kötülükten, yalandan, dedikodudan, zinadan uzak durma gibi kapalı/dışa ait ahlak kurallarını tam olarak benimsemiştir. *Eline, beline, diline sahip ol* kuralı içselleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca mesleki dayanışma ve teşkilat içi ilişkileri düzenleme ihtiyacından doğan ahlak kuralları da şöyledir: yeteneğine uygun bir sanat veya iş sahibi olmak, hile yapmamak, işinin veya sanatının geleneksel pirlere kadar büyüklerine içten bağlılık ve hürmet, kazancından arta kalanı yoksullara ve işsizlere yardımda kullanmak, ilim sahibi olmak vb. (Ekinci, 2001). Anılan ahlak kurallarının yanı sıra sosyal hayat ilişkilerini düzenleyen görgü kuralları da koyulmuştur. Böylece ahilik insanları ihtiraslarından kurtarmayı başarmış ve diğer insanları düşman (rakip) görme anlayışını yıkmıştır. Hiyerarşinin ve verilen statünün kabulü ile emeğe, deneyime ve sebat etmeye önem verilmiştir. Bu anlayış, bütünün parçası olma ve ilişkilere önem verme özelliğinin gereğidir.

Dayanışmacı ve adil toplum yapısı esas alınmıştır. Ahilik insanları renklerine, dinlerine, mesleklerine, servetlerine ve mevkilerine göre ayırmamış, bir sınıfın, bir zümrenin veya bir kişinin diğeri üzerinde egemenliğine daima karşı çıkmış ve insanlar arasında ayrımcılık gütmemiştir (Gülerman vd. 1993). Ahilikte, kişiler işçi-işveren, üretici-tüketici, kadın-erkek, genç-yaşlı vb. şeklinde kategorileştirilerek birbirleriyle mücadeleye zorlanmamıştır (Ekinci, 2001). Örneğin kadınlara verilen değer ve saygı, Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı tarafından ahilerin kadınlar kolu olarak kurulan *Bacıyan-ı Rum* (Anadolu Kadınlar Birliği) da görülmektedir. Dünyada kurulan ilk kadınlar teşkilatı olan bu birlik, öksüz ve kimsesiz genç kızları himayesine alıp, onların eğitimlerine, evlenmelerine, yaşlı kadınların bakımları gibi her türlü sosyal problemlerine de yardımcı olmuştur (Köksal, 2007: 139). Toplum yararını kendi çıkarından üstün tutan, kanaatkar ve kendine güvenen *insan-ı kamil* insan tipi idealize edilmiştir (Gülerman vd. 1993, Tabakoğlu). Kalfalık döneminde verilen kılıç kullanma, ata binme, cirit atma gibi sportif eğitimlerle (Gülerman vd. 1993) üyelerin sağlıklı gelişimine de önem verilmiştir.

Farklılıkların birlikte uyum içinde yaşadığı bir kamusal hayat hakim olmuştur. Toplumda iç huzur ve barışın sağlanmasında uzlaşmadan çok, iletişim temel alınmıştır (Ekinci, 2001: 18). Ahilikte, huzur ve barış ortamının muhafazası için de kişilerin hoşgörüsü ve gönüllüğü esas alınmıştır. Bireysel kimlik yerine topluma uyum ve birliği esas alan kimlik anlayışı hakimdir.

3. Ahiliğin Mekansal Düzenlemeye Yansıması

Mekanın şekillendirilmesi, kültürü ve mevcut toplumsal düzeni simgelemektedir. Ahiliğin insan odaklı anlayışı, mekan düzenlemesine de yansımıştır. Mekanı ekonomi değil kültürün bileşenleri olan İslam inancı ve Türk örf ve adetleri biçimlendirmiştir. Şehirlerin bütünlüğü, tevhit inancını somutlaştırmıştır. Gündelik hayatın insan ilişkileri, iktisadi etkinlikleri ve değerler sistemi bu tevhit inancı içinde kolektif bir nitelik kazanmıştır. Şehirlerin kurulmasında ve birçok şehrin ticaret ve endüstri merkezi olmasında, kısaca şehirleşmenin hızlanmasında ahiliğin önemli rolü olmuştur. Daha açık bir anlatımla, şehirlerin merkezinde çarşı, etrafında farklı meslekten ve etnik kimlikten kimselerin oturduğu mahalleler yer almaktaydı. Çarşılar; kale veya şehir surlarına, ana yollara ve kültürel alanlara yakın yerlerde konuşlanmıştır. Çarşıda, her grup sanatkâr ve meslek sahibi için ayrı ayrı olmak üzere, *arasta*, *bedesten* ya da *uzun çarşı* yer almaktaydı. Bir arada bulunma, denetim ve dayanışma açısından önemliydi. Çarşılar, ticaretin yanı sıra üretim alanları ve birçok sosyal tesisi içinde

barındırmaktaydı ve bu nedenle şehir hayatının merkezi durumundaydı. Çarşı sisteminin merkezini (ulu) cami veya bedesten oluşturmaktaydı. Bu merkezin etrafında da ticaret yapılan alanlar, konaklama, dinlenme, ibadet ve kişisel hizmetlerden (hamam, kıraathane, berber vb.) oluşan bir kuşak vardı. Çarşının en dış kuşağı ise üretime yönelik özellikle de suya ihtiyaç duyan, çevreye rahatsızlık verebilecek bazı imalathanelerden (debbağhaneler, boyahaneler, demirciler, neccarlar, kazancılar vb.) oluşmaktaydı. Çarşı sistemi, ikamet alanlarından kesin çizgilerle ayrılmıştı (Şahinalp vd. 2012). Mahalleler, sosyal dayanışma, iletişim ve denetimin sağlandığı sosyal ve fiziki bir birimdi. Evin uzantısı olan sokaklar, çocukların ve kadınların sosyalleşme mekanıydı. Zengin ve fakirlerin evleri aynı mahalledeydi, mekansal ayrışma yoktu. Mahalleler, üzüntü ve mutlulukların paylaşıldığı, bilgi alışverişinin sağlandığı aidiyet alanlarıydı.

Yoksul ve kimsesizler ile uzak yerlerden gelip geçen yolcuların / misafirlerin gereksinimlerini karşılayacak kamusal mekanlar da bulunmaktaydı: aşevleri, zaviyeler, yaren odaları vb. Zaviyelerin konaklama, yeme – içme ve eğitim işlevleri vardı (İnalcık, 1999). Zaviyeler, yolların emniyetli olmadığı, taşıma araçlarının ilkel olduğu bir devirde seyahat edenlerin sığınabilecekleri bir konaklama tesisi niteliğindedir. İhtiyaç sahiplerine yemek dağıtan imarethanelerin en güzel örneğiydi. Her şehirde birden fazla ahi zaviyesi bulunmakta ve her zaviye mensubu, gelen misafiri kendileri karşılayıp konuk etmekte birbirleri ile yarışmaktaydı. Misafirleri hamama götürme âdeti vardı. Yolcular yemek dâhil bütün konaklama ihtiyaçlarını hiçbir ücret ödmeden giderir ve binek hayvanlarına istirahat yeri (ahırlar) bulabilirlerdi. En az üç gün kalan misafirlere at, elbise hediye edilmekte ve güce göre bağışta bulunulmaktaydı. Ahi zaviyeleri, Türklerin karşılık gözetmeden iyilik yapma, sevgi, merhamet, şefkat, cömertlik ve eli açıklık özelliklerinin örneğiydi (Şeker, 1993). Müstakil, geniş bir avlu içinde bulunan zaviyeler, çok yönlü ihtiyaçlar göz önüne alınarak inşa edilmiş, geniş binalardı. İçi halı, kilim ve kandillerle donatılmıştı. Ayrıca zaviyeler, eğitim kurumu işlevine de sahipti. Salonlar sohbet ve eğitimin yapılabileceği yerler olarak düzenlenmişti. Akşamları buralarda toplanıp sanat, meslek ve ticaret konularında sohbetler yapılırdı, dışarıdan gelen misafirlerle ilgilenilirdi. Dini, edebi, musiki, idari, sosyal ve iktisadi konularda faydalı bilgiler verilirdi (Köksal, 2007). Zaviyeler, ayrıca, Osmanlı devletinin özellikle uç bölgelerinde yeni fethedilmiş topraklarda muhacirlerin iskân edilmesi ve geldiği yeri benimsemesinde kolaylaştırıcı bir rol oynamış, birçok köyün çekirdeğini oluşturmuştur (İnalcık, 1999; Keskin, 1999). Köylerde bu yardım ve konaklama, *yaren odaları* nda yapılıyordu. Kamusal mekanlar iletişim, birliktelik ve yardımlaşma alanıydı.

Mimari açıdan, bu binaların tasarımında estetiğe önem verilmiş, tekdüzelikten kaçınılmıştır. Doğal ve yerel malzemelerden inşa edilmiş o yörenin kimliğini yansıtan yapılardır. Tarihi belgelerden, zaviye alanında ve tesis kurma sırasında doğaya zarar verilmediği de anlaşılmaktadır (Köksal, 2007: 91). Kısaca o *yer'e* / kültüre özgü ve doğaya saygılı bir yapılaşma gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan, günümüzdeki konut sunum biçimlerinden yapı kooperatifleriyle konut üretimi, temeli orta sandığına dayanan kooperatifçiliğin tiplerinden biridir. Ortakların düşük maliyetle konut edinmesini amaçlayan yapı kooperatifleri; kaynakların verimli kullanımını sağlayan, işbirliğine, dayanışmaya, güvene ve gönüllülük esasına dayanan demokratik bir teşkilatlanmadır. Bu özellikleri itibariyle insan odaklı konut üretim biçimidir.

Ahi birlikleri, bugün belediyelerin görevleri arasında yer alan bazı hizmetleri de gönüllü olarak yapmışlardır (Bayram, 1991). Örneğin, İstanbul hallaçlarının Hicri 1289-1290 yılları arası bir

yıllık bütçesinde; fakirlere kömür ve tedavi ücreti, ramazanda ekmek, yetim ve dullara basma, ölümlere kefen, mekteplere kömür, taş köprü ve sokakların tamiri vb. gider kalemleri belirtilmiştir (Ekinçi, 2001: 116).

Ahi birlikleri, belediyelerce yerine getirilen fiyat ve kalite kontrolü gibi şehir hizmetlerini de üstlenmişlerdir (Es, 2008). Ahilik kuralları sonradan, şehir ve kasabaların belediye hizmetleri ve bunların kontrolleri için örnek alınmış, narh nizamnameleri ya da kanunnameleri şeklinde resmleştirilmiştir (Şimşek, 2002). Esnaf tarafından tespit edilen standartlar ve narhlar padişah fermanı olarak ilan edilmiştir. II. Beyazid döneminde (1481-1512); 1502 ila 1507 tarihleri arasında hazırlanan ve 100'den fazla maddeyi içeren Bursa, İzmir ve Edirne İhtisab (Belediye) kanunnameleri dünyanın ilk standartlar kanunu, ilk tüketiciyi koruma kanunu, ilk çevre nizamnamesi ve ilk gıda nizamnamesi olarak kabul edilmektedir (Durak vd. 2010). Ahiler, sanat ya da meslekleri için gerekli ham madde tedarikinden onun işlenişi ve satışına kadar her hususu ayrıntılı biçimde kurala bağlamışlardır. Bu durum, hem meslek erbabı arasındaki, hem de üretici – tüketici arasındaki ilişkilerde rekabet, haset ve kavga gibi sürtüşmeleri ortadan kaldırmıştır (Şimşek, 2002: 36). Bu aynı zamanda ölçü ve tartıda adil ve dürüst olma anlayışını getirmiştir. Depreme dayanıklı yapı üretiminde yapı denetimi, o dönemlerde düşünülmüştür. Örneğin *Kanunname-i İhtisabı Bursa*'da yapıların sağlamlığı açısından yapı ustaları, dülgerler, kiremitçiler, kerpiççilerin uyması gereken ölçü ve standartlar belirtilmiştir.

4. Mevcut Toplumsal Yapı

Yaklaşık 300 yıllık geçmişe sahip Batı merkezli süregelen toplumsal-ideolojik yapı içerisinde, 1000 yıldan fazla geçmişe sahip ahilik sistemimiz yadsınarak, toplumumuz ahlaki ve kültürel erozyona uğramaktadır. Toplumsal - ideolojik yapının merkezinde *ekonomi* bulunmaktadır ve bu işleyiş çelişmezlik ilkesine (ya o ya bu) bağlı mantık kurallarına göre çalışmaktadır (Nisbett, 2006). Amaç, sermaye hareketliliğini sağlayarak kârı en üst düzeye çıkarmaktır. Amacını, sınırsız üretim ve tüketimle, bireysel kimlik inşasıyla, yerel kültürün ve farklılıkların dışlanmasıyla gerçekleştirmektedir.

Kapitalist ekonomi, sosyalleşme sürecini ve mekansal düzenlemeyi şekillendirmekte, rekabet ve başarı ilkelerine dayalı kişisel çıkar, toplumsal ilişkileri biçimlendirmektedir. Batının iktisadi düşünce sistemi, insanların ne kadar çok tüketirlerse o kadar mutlu olacaklarını kabul ettirme öngörüsü üzerinedir. İnsanın madde ile mutlu olacağı tezine dayanır. Maneviyat ve duygular ihmal edilir. *Sahip olma* anlayışı ve tüketim bilincine uygun sosyalleşen insanın toplumsal amacı, kısa sürede çok kazanmak ve benzersizlik yaratarak üstünlük kurmaktır. Buna göre, sınırsız üretim ve tüketim *amaç*, insan ise bu üretim ve tüketimi gerçekleştiren *araç* konumundadır (Çukur, 2009). İnsan sistemin merkezine alınmadığı için, insanın gereksinimlerine ve yeteneklerine uygun, el ve beynin ahenk içinde çalışmasını amaç edinen eğitim verilmemektedir. Bu durum, ezberci anlayışla sadece teorik bilgiye dayalı ölçme ve değerlendirme sistemiyle desteklenmektedir.

Batı düşüncesi ruh ve beden, fizik ve metafizik, iman ve akıl gibi *iki bağımsız alan* fikrine dayanmaktadır. Bu, insanın madde ve maneviyattan oluşan varlık bütünlüğüne aykırıdır. Bu düşünce sisteminde, insanlar renklerine, cinsiyetlerine, yaşlarına vb. göre gruplandırılır ve bunların menfaatlerinin birbirleriyle çatıştığına ve sürekli mücadele içerisinde olmaları gerektiğine inanılır. Bu çatışmacı toplum yapısında diğer insanlar rakip ve düşman görülmekte, farklılıklar dışlanmakta ve adaletsizlik artmakta, insan hakları çiğnenmektedir. Toplumsal

ilişkilerde hiyerarşi değil eşitlik ilkesi benimsenmektedir. Bu da büyüğe ve emeğe saygıyı ortadan kaldırmakta, acemi ve ehil kişiyi birbiriyle eşit kılmaktadır. Örneğin, esnek üretim ilişkilerinin hakim olduğu dinamik küresel piyasada, sürekli değişim nedeniyle belirsizlik ve istikrarsızlık ortaya çıkmıştır. Bu koşullar, çalışanlarda sıkça iş değiştirmeyi ve sürekli risk almayı gerektirmekte ve buna ancak gençlerin uygun olduğu düşünülmektedir. Orta yaşlı işçilerin deneyim ve birikimleri göz ardı edilerek zihin yapılarının esnek olmadığı, risk almaktan kaçındıkları ve gerekli fiziksel enerjiden yoksun oldukları düşünülmektedir (Sennett, 2002).

İlişkilere önem verilmemekte, güvensizlik ortamı nedeniyle toplumda dayanışma ve yardımlaşma bulunmamakta, suç oranı gün geçtikçe artmakta, toplumsal gerilim nedeniyle huzur ve barış sağlanamamaktadır. Bunun sonucunda günümüzde, demokrasi, kamusal alan, kamu yararı, sosyal adalet vb. tartışmalar gündeme gelmekte ve çatışmaları çözmek amacıyla toplumsal uzlaşma ve katılıma dayalı öneriler sunulmaktadır. Sorunun çözümü toplumsal sözleşmelerde aranmaya çalışılmaktadır. Oysa ki, yazılı kurallardan çok, aynen ahilikte olduğu gibi gönüllülük esasına dayalı içselleşmiş toplumsal kurallarla soruna çözüm üretilebilir.

Felsefe, inanç ve dinlerden oluşan geleneksel yaklaşımlar, sistemin sürekliliği önünde engel görülüp dışlanmaktadır. Evrensellik adına yerel kültür ve değerlere temelli *gerçeklik* yadsınmaktadır. Bu doğrultuda, Batı kendisini *uygar* olarak tanımlamakta ve diğer toplumlara ulaşılması gereken hedef olarak göstermektedir. Bunun için diğer ülkeler hem iktisadi alanda Batı'ya bağımlı hale getirilmekte hem de Batı'nın uzantısı haline gelen yerel sermaye aracılığıyla medya, eğitim, siyaset, spor, sanat ve kültür alanlarına müdahale edilerek toplumun değer sistemi denetlenmekte ve amaçlı yönlendirme yapılmaktadır. Türkiye'de de Batı'ya dönük bir toplumsallaşma sürmektedir (Manisalı, 2003).

Mekansal düzenlemeyi de hakim ekonomik üretim biçimi belirlemektedir. Şehir planlama, 19. yüzyılda Batı düşünce sisteminin gelişimi içinde ortaya çıkan (Tekeli, 1980) ve endüstriyel üretimin mekansal düzenlemesini gerçekleştiren bir disiplindir. Kamu yararından çok, gücü elinde bulunduranların kişisel çıkarları planlamayı yönlendirmektedir. Sermayenin mekandaki hareketliliği esas alınmıştır. Postmodern dönemde yerel kültür, tarihsel geçmişinden ve bağlamından koparılarak sadece kentlerin küresel ölçekte pazarlanması amaçlı gündeme gelmektedir. Yapıların üretimi; doğayı koruma bilinci ve estetik kaygılardan bağımsız, tek-tip kitlesel üretim esasına dayalıdır. Toplumdaki yalıtım ve kutuplaşma, mekansal yerleşime yansımıştır. Farklı etnik kökenden veya gelir grubundan olanlar farklı mekanlarda yerleşerek, birbirlerine teğet yaşayarak mekansal olarak ayrıışmışlardır. Farklılıklar kamusal mekandan dışlanmış ve kamusal alan birliktelik ve iletişim alanı değil, geçiş alanına ve suç oranının artışıyla birlikte de güvensizlik ortamına dönüşmüştür. Sokaklar yayalardan çok, taşıt kullanımına hizmet vermektedir. Tüketim merkezleri şehirlerin simgeleri haline gelmeye başlamıştır. Mevcut şehircilik uygulamaları, ranta dayalı olması ve herkesimi temsil etmemesi açısından eleştirilerin hedefi haline gelmiştir.

Öte yandan, şehir merkezlerindeki geleneksel çarşılar işlevini yitirmeye, yerlerini alışveriş merkezlerine bırakmaya başlamıştır. Metropoller dışındaki şehirlerde bu alışveriş merkezlerine şehir dışında yer seçilmesi, kültürümüze dayalı geleneksel şehir düzenlemesine aykırıdır. Alışveriş merkezleri; giyim, yeme-içme, eğlence vb. birçok tüketim işlevini içinde barındırmakta, ancak bu ve benzer işlevler birbirinden kopuk sürdürülmektedir. Her bir dükkan, kendi iç işleyiş ve düzeni içerisinde en üst düzeyde kâr elde etmek istemektedir. Son dönemde

bazı alışveriş merkezleri, mimari açıdan geleneksel çarşıya benzer konseptle avlu, sokak ve meydanlarla tasarlanmaktadır ancak üretimin yapılmaması, rekabette belli ahlak ve meslek kurallarının bulunmaması, işbirliğinin olmaması, kaliteye yeterince önem verilmemesi vb. bakımından ahilik anlayışından uzaktır.

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Batı kökenli olarak kabul gören bugünkü toplumsal – ideolojik yapı, İslam inancı ve Türk örf ve adetlerine aykırı düşünce sistemi ve değerler içermektedir. Kaynağı Batı'dan alınan yöntem ve modellerin çağdaş ve modern olduğu düşünülmekte; eğitim, hukuk, ticaret, mekan vb. her alana uyarlanmaya çalışılmakta, getirisi olarak da gelişmişlik düzeyinin artacağına dair bir inanış oluşturulmaktadır. Oysa ki Batı'daki çoğu model atalarımızın geçmişte uygulamış olduğu modellerden esinlenerek ve hatta kopyalanarak oluşturulmuştur. Batı'da ahiliği farklı yönleriyle araştıran çalışmalar buna kanıttır (Bayram 1991: 8-9). Ayrıca Batı'dan alınmış eğitim, hukuk vb. alandaki modeller, gerçekliğimize uygun değildir ve bu yüzden uzun vadede işlemediği gibi, dayatılması halinde de toplumsal rahatsızlıklar baş göstermektedir. Bizim coğrafyamıza, kültür havzamıza *içkin* olmayan Avrupa kültürü temel alınarak oluşturulan politikalar ve bu doğrultuda gerçekleştirilen toplumsallaşmayla kendi varlığımızı korumuş olmuyoruz. Batı'dan aktarılan çözümler bu coğrafyanın çözümü olabilir mi, tartışılmalıdır. Kapitalist ekonomiye dayalı mevcut sistemde, ekonomi alanı ahlak alanından ayrılmıştır. Bu durum işsizlik, düşük ücret, kötü çalışma koşulları, adaletsiz gelir dağılımı, sınıflaşma, sömürü ve yaygın yoksulluğa neden olmuştur. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler, zenginlerle fakirler arasındaki makas giderek açılmaktadır. Ahiliğin amacı olan dünya ve ahret mutluluğundan uzaklaşmış ve sindirilmiş bir toplum yaratılmaktadır. Ahi birliklerinin çözülmesine de bilindiği gibi, temelde, Batı sanayinin Anadolu pazarını işgali ve buna bağlı olarak sermaye-emek bütünlüğünün parçalanması neden olmuştur (Güllülü 1992).

Toplumsal – ideolojik yapının inşa ettiği insan tipi ve gerçekleştirdiği mekansal düzenleme; kültürümüze ve varlık bütünlüğümüze taban tabana zıttır. Orta Asya'daki Atalarımızdan aktarılan yaklaşık 1000 yıldan fazla olan ahlak ve bilgi birikimiyle çelişmektedir. *Doku uyumsuzluğu* bulunmaktadır. Yapılması gereken; varoluşumuzun özünü temsil eden kültürel değerlerimizle örtüşen bir sosyalleşme süreci ve mekansal düzenlemenin gerçekleşmesidir. Hayat pusulamızı kültürel kökenlerimize çevirerek, bunları inkar etmeden, tarihimizi özümseyerek ve Batı'nın da esinlendiği ahilik gibi uygulanmış yöntem ve modellerimizden yararlanarak günümüz gereklerine ve gerçeklerine uyarlamalıyız. Ahilik sistemi, günümüzdeki toplam kalite yönetimi, ISO 9000 kalite güvence sistemi, sosyal güvenlik kuruluşları, esnaf ve sanatkar teşekkülleri, kooperatifçilik, sendikacılık, belediyecilik, Türk Standartları Enstitüsü gibi yapılanmaların temeli sayılmaktadır (Öztürk 2002, Şimşek 2002, Durak vd. 2010).

Türk kültürünün korunup gelecek kuşaklara aktarılması ve birlikteliğin sağlanmasında ahilik geleneğini Türk kültürünün birleştirici yapıtası olarak, sosyal hayatta, ekonomide, ticarete, eğitimde, turizmde, sanayileşmede, mimarlıkta, şehircilikte kısaca insan odaklı olan her alanda geleceğe taşımak boynumuza borç olmalıdır.

KAYNAKLAR

BAYRAM, Mikail (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaacılık.

- ÇUKUR, Duygu (2009). *Yeni Bir Toplumsallaştırma Sürecinin Mekansal Anlatımı: Olanak ve Sınırları*. Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- DEMİR, Galip (2001). “Ahilik ve Yükselen Değerler”. *Tarih*: 76-82. (07.05.2012). <http://www.ahilik.net/images/stories/makaleler/ahilik.pdf>
- DURAK, İbrahim ve Yücel, Atilla (2010). “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları”. *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* C.15, S.2 : 151-168.
- EKİNCİ, Yusuf (2001). *Ahilik*. İstanbul: Talat Matbaası.
- ERARI, Ferhat (1999). “Ahilik ve Ahilik Kültürünün İktisadi Hayatımızdaki Anlam ve Önemi”. *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 2350: 117-124.
- ES, MUHARREM (2008). “Ahilik ve Yerel Yönetimler”. *Yerel Siyaset*: 34-39. (07.05.2012). www.yerelsiyaset.com/pdf/nisan2008/9.pdf
- GÜLERMAN, Adnan ve Taştekil, Sevda (1993). *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 194, 1993.
- GÜLLÜLÜ, Sabahattin (1992). *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- İNALCIK, Halil (1999). “Ahilik, Toplum, Devlet”. *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 2350: 189-200.
- KARATOP, Buket, Karahan, Aynur Gül ve Kubat, Cemalettin (2011). “First Application of Total Quality Management in Otoman Empire: Ahi Organization” (Osmanlı İmparatorluğu’nda Toplam Kalite Yönetiminin İlk Uygulaması: Ahi Teşkilatı). *7th Research/Expert Conference with International Participations “Quality 2011”*, Neum, B&H: 1109-1114.
- KESKİN, Mustafa (1999). “Osmanlı Devleti’nin Sosyal ve Ekonomik Hayatının Tanziminde Ahiliğin Oynadığı Rol”. *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 2350: 203-213.
- KÖKSAL, Mustafa (2007). *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*. Ankara: Işık Eğitim Kültür Hizmetleri.
- NİSBETT, E (2006). Richard. *Düşüncenin Coğrafyası*. Çev. G. Çağalı Güven, İstanbul: Varlık Yayınları.
- MANİSALI, Erol (2003). *Kapitalizmin Temel İçgüdüğü*. İstanbul: Derin yayınları.
- ÖZEN Kutaniş, Rana (2004). “Ahilik ve Hamilik”. *3 Gen-Sürdürülebilirlik Kalkınma ve Girişimcilik* Yıl: 3, Sayı:6: 37-40.
- ÖZTÜRK, Nurettin (2002). “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7: 43-56.
- SENNETT Richard (2002). *Karakter Aşınması*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gelenekten Geleceğe Türk Kültürünün Birleştirici Yapıtası: Ahilik

ŞAHINALP, Mehmet Sait ve Günal, Veysi (2012). “Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi”. *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 93: 149-168.

ŞANAL, Mustafa ve Güçlü, Mustafa (2007). “Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:23: 379-390.

ŞEKER, Mehmet (1993). *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı İle Ahilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 195.

ŞİMŞEK, Muhittin (2002). *Ahilik: TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

TABAKOĞLU, Ahmet. *Ahilik*. Konferans konuşması. (07.05.2012).

<http://www.ahilik.net/images/stories/makaleler/ahmettabakoglu.doc>

TEKELİ, İlhan (1980). “Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri”. *Türkiye’de İMAR PLANLAMASI- Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara: O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi: 8-113.